

Нерубашченко І.А.

Глобальне громадянське суспільство як нова модель світоустрою

Визначено сутність та основні складники поняття «глобальне громадянське суспільство». Проаналізовано основні вітчизняні й зарубіжні підходи до цього феномена, який розглядається як цілісне явище соціальної еволюції інформаційної епохи. Виділено основні моделі міжнародного громадянського суспільства. Доведено, що реалізація ініціатив створення глобального громадянського суспільства багато в чому залежить від просування ідеї свободи слова та здійснення прав людини в глобалізованих соціальних мережах. Обґрунтовано, що глобальне громадянське суспільство може стати новою моделлю сучасного світоустрою.

Ключові слова: глобальне громадянське суспільство, соціальні мережі, нова модель, світоустрій, інформаційна епоха, соціальна еволюція.

Определены сущность и основные составляющие понятия «глобальное гражданское общество». Проанализированы основные отечественные и зарубежные подходы к этому феномену, который рассматривается как целостное явление социальной эволюции информационной эпохи. Выделены основные модели международного гражданского общества. Дока-

зано, что реализация инициатив создания глобального гражданского общества во многом зависит от продвижения идеи свободы слова и осуществления прав человека в глобализованных социальных сетях. Обосновано, что глобальное гражданское общество может стать новой моделью современного мироустройства.

Ключевые слова: глобальное гражданское общество, социальные сети, новая модель, мироустройство, информационная эпоха, социальная эволюция.

The essence and main components of the concept of "global civil society" are defined. The main domestic and foreign approaches to this phenomenon, which is viewed as a holistic phenomenon of the society evolution of the information age, are analyzed. The basic models of international civil society are singled out. It is shown, that the implementation of initiatives to create a global civil society largely depends on the promotion of the idea of freedom of speech and the realization of human rights in the globalized social networks. It is substantiated, that a global civil society can become a new model of the modern world order.

Key words: global civil society, social networks, new model, world order, information age, social evolution.

УДК 316.334.3:327.3

Нерубашченко І.А.,
кандидат політичних наук,
викладач кафедри філософії та
соціально-економічних дисциплін,
аспірант кафедри політичних наук
Одеського державного університету
внутрішніх справ

Формування громадянського суспільства в багатьох країнах світу та розширення глобалізованих соціальних мереж виявились основними складниками проекту III тисячоліття – розбудови «глобального громадянського суспільства». Філософські й моральні ідеали, юридичні практики та інформаційні технології історично зумовили появу теоретичних підходів до його вивчення. У сучасному політологічному дискурсі вчені наводять різні аспекти актуалізації та розуміння концепту глобального громадянського суспільства, відшуковують відповіді щодо його сутності й акторів.

У дослідженнях зарубіжних і вітчизняних науковців глобальні процеси розглядаються переважно як цілісне явище соціальної еволюції. Наукову позицію щодо глобалізації як ініційованого та керованого Заходом процесу, що ставить людство перед якісно новими, справді глобальними проблемами, у тій чи іншій площині опрацьовують А. Адамішин, Е. Азорянц, Ж. Атталі, Є. Бажанов, М. Грек, М. Делягін, О. Єрмолаєв, О. Зінов'єв, М. Лебедева, Г.-П. Мартін, О. Панарін, Х. Шуман та інші автори.

Проблематиці громадянського суспільства присвячені роботи українських дослідників В. Баркова, Г. Зеленько, А. Колодій, М. Михальченка, С. Наумкіної, О. Новакової, М. Поповича, О. Проценка, Т. Розової, Г. Щедрової та інших.

Ідея глобального громадянського суспільства започаткована концепцією І. Канта, який допустив виникнення права світового громадянства (jus

cosmopoliticum), що об'єднає громадян і держави у вищу республіканську співдружність держав. Цей союз він називав «універсальним громадянським суспільством». Двома століттями згодом концепція міжнародного суспільства була розроблена в працях Х. Булла та М. Уайта – представників англійської школи міжнародних відносин другої половини ХХ століття, які, з'єднуючи нові явища, спробували зберегти старе значення *societas civilis*. Дж. Сміт на позначення цього глобального значення використовує поняття «світове громадянське суспільство» [1].

Важливою методологічною базою сучасної теорії глобального громадянського суспільства є також концепція М. Кастельса про розвиток мережевої самоорганізації складних соціальних систем [2; 3; 4]. Ученим доводиться, що традиційні форми прояву політичної активності замінюються новими, які можуть краще й ефективніше працювати на суспільні інтереси. На переконання М. Кастельса, в умовах інформаційного суспільства найкращі можливості й умови прояву політичної активності дають організації, побудовані за принципом мережі. Слушність його міркувань доводить практика: мережевий складник діяльності можемо знайти практично в усіх більш чи менш вдалих громадянських ініціативах як національного, так і глобального масштабу.

У межах міжнародного громадянського суспільства можна виділити дві основні моделі. Перша

розглядає міжнародне суспільство як сукупність національних держав (систем). Міжнародному громадянському суспільству (організаціям) належить дорадча функція (роль середовища, переважно дискурсивного). Друга модель розглядає міжнародне суспільство як міжнародне громадянське суспільство, у якому неурядові громадські організації конкурують за вплив із національними державами (міжнародний варіант ліберальної моделі співвідношення держави та громадянського суспільства).

Перша модель може бути придатна для аналізу сучасних міжнародних відносин, друга виступає радше як утопічна альтернатива чи модель майбутнього.

Аналізуючи інституціоналізацію громадянського суспільства в постсоціалістичних країнах, Г. Зеленько концептуалізує глобальне громадянське суспільство як сукупність «мережових структур», які поширили діяльність і створили відповідні національні підрозділи, спрямовуючи свою діяльність на подолання наслідків стихійних лих, боротьбу зі СНІДом, екологічними катастрофами, захист прав людини («Лікарі без кордонів», «Репортери без кордонів», «Greenpeace», «Amnesty International») [5, с. 20].

Однією з особливостей сучасного етапу розвитку суспільства є те, що духовний, моральний і соціальний розвиток окремого індивіда не встигає здійснюватись такими ж темпами, якими відбуваються зміни у світі. Останні настільки динамічні, що людство не встигає їх теоретично осмислити, а отже, вихід бачиться в розробленні моделей соціальної адаптації як найбільш ефективного засобу, що супроводжується врахуванням специфічності буття сучасної людини. Тому можна виділити особливий тип людини сучасного глобалізованого суспільства – творчу особистість, або Homo creatoris. Простором її діяльності є креативний глобальний простір як арена публічного обміну інноваційними ідеями, у ньому переважають нонконформістські стилі життя, звичаї, мультикультурність, толерантність, почуття гідності, світського гуманізму [6, с. 7–9].

Вітчизняні та зарубіжні дослідники приділяють увагу аналізу сутності глобального суспільства як суспільства ризику. Так, У. Бек наголошує на тому, що одночасно з глобалізацією виникає нова різноманітність зв'язків між країнами й суспільствами. У боротьбі з глобальними проблемами створюється нове, глобальне суспільство як суспільство ризику з характерними для нього глобальними небезпеками [7, с. 78].

Реалізація ініціатив створення глобального громадянського суспільства багато в чому залежить від просування ідеї свободи слова та здійснення прав людини в глобалізованих соціальних мережах. Так, формування громадянського суспільства

в багатьох країнах світу та розширення глобалізованих соціальних мереж є базовими складниками здійснення проекту «глобального громадянського суспільства» [8, с. 5].

У цьому контексті аналізується також проблематика глобальної демократії: демократизація світового політичного порядку, еволюція демократії як глобального процесу, транснаціональна демократія тощо.

Окремий сегмент наукового знання про глобальне громадянське суспільство становлять розвідки щодо глобального врядування таких учених, як А. Колодій, Н. Палас та інші. Глобальне врядування розглядається як процес об'єднання зусиль урядів та неурядових суб'єктів міжнародної політики задля забезпечення керованості міжнародних відносин і глобальних процесів шляхом переговорів, укладення угод, створення координуючих світових та регіональних інституцій [9, с. 69]. Дослідники процесу інституціоналізації глобального врядування акцентують увагу на його зорієнтованості на вирішення безпекових, економічних, соціальних, екологічних, демографічних та інших проблем країн світу, формуванні глобальної публічної політики, реалізації інтересів світових акторів прийнятним способом, без порушення світового порядку [10]. У зв'язку із цим варто підкреслити, що, попри громіздкість сучасної системи глобального врядування та кризовий стан багатьох її інституцій, питання створення світового уряду не стоїть на порядку денному. Більшість фахівців із глобального врядування вважають, що і ментальність людей XXI століття, і суспільні тенденції до посилення ролі мережових систем управління свідчать про неможливість створення єдиної світової структури глобального врядування в досяжному майбутньому. Такі розвідки нашоствують на осмислення реалістичності втілення на практиці також інших глобальних проектів, зокрема й проекту глобального громадянського суспільства.

У контексті зазначеної проблематики важливе місце відводиться ролі комунікативних практик, завдяки яким уможливорюється формування глобального громадянського суспільства, та ролі новітніх (електронних) форм комунікації в здійсненні впливу на інтернет-спільноту як результату політичної інтеракції й політичної блогосфери. Дуже важливою є також роль краудсорсингу як технології мобілізації людських ресурсів у проектах глобального громадянського суспільства, оскільки саме краудсорсинг може стати засобом реалізації екологічних, економічних, соціальних та інших громадських ініціатив.

Поява нових технологій уможливила віддалену інтерактивну взаємодію як новий тип комунікації. За правильно заданих умов пошук вирішення проблеми з опорою на сукупні знання багатьох людей може бути більш ефективною методикою,

ніж використання знань і досвіду декількох із них. «Мережевий натопв» («мудний натопв») має мегапотенціал для реалізації глобальних проектів. За правильного його розвитку краудсорсинг не має залишитись у форматі інтернет-форумів, де лише висловлюють свою думку, а може «вирости» до механізму колективної відповідальності.

Таку ж значну роль у сучасному світі відіграє краудфандинг (спільнокошт) як технологія мобілізації фінансових ресурсів глобального громадянського суспільства. Саме під час розгляду проблематики краудфандингу помітно, наскільки міждисциплінарною є тематика розбудови глобального громадянського суспільства.

Глобальне громадянське суспільство могло б стати новою моделлю розвитку, яка дала б змогу кардинально збільшити інвестування в людський потенціал та забезпечити соціальне середовище за скорочення участі в цьому держави та залучення нових акторів; воно є бажаною формою всесвітньої асоціації людей, народів, транснаціональних спільнот. Проте сьогодні суб'єкти глобального громадянського суспільства, зокрема й міжнародні НГО, залишаються маргінальними акторами, щонайкраще з непрямим впливом на окремі аспекти (між)державного прийняття рішень; політична сфера є здебільшого закритою для недержавних організацій. Під впливом глобалізації громадянське суспільство розширюється, утворюються транснаціональні співтовариства, транснаціональні неурядові організації, глобальні рухи, міжнародні наукові та професійні асоціації тощо. Тому сьогодні мають формуватись унікальний суспільний простір, удосконалюватись основні загальні права та здійснюватись спроба запобігати глобальним загрозам без участі держав, саме за допомогою глобального громадянського суспільства, яке має численні новітні механізми для цих дій.

Варто зазначити, що під впливом зовнішніх чинників вітчизняні громадянські інститути трансформуються згідно з новими стандартами та принципами діяльності. Україна інтегрується в глобальне громадянське суспільство, що привело до поширення на нашій території діяльності міжнародних мережевих громадянських ініціатив; головним наслідком цього процесу є інтеграція українських асоціацій, фондів і рухів до глобального середовища.

Глобальні зміни кінця ХХ – початку ХХІ століття – це насамперед зростання рівня взаємопов'язаності та взаємодії між людьми, суспільствами, державами, організаціями, які перебувають у найвіддаленіших куточках земної кулі. Серед основних напрямів посилення взаємозв'язків найбільше значення мають фінансово-економічний, політичний і культурно-ідеологічний.

Глобальне громадянське суспільство – це взаємини між суб'єктами глобальної соціальної орга-

нізації, відносини між глобальним суспільством та іншими формами соціальної організації, механізми регулювання системи глобального суспільства, механізми розвитку глобального суспільства [11].

У ході глобалізації людське співтовариство поступово інтегрується у світову соціальну систему, різні види діяльності та суб'єкти її реалізації набувають всесвітнього характеру таким чином, що світ перетворюється на певну єдність, складові елементи якої відрізняються між собою рівнем взаємозалежності. На думку К. Кільюнена, ніколи до цього люди не мали стільки спільного та ніколи раніше їх відмінності не були настільки очевидними, як нині.

На переконання Ф. Гаєка, сучасний інтеграційний процес приводить до виникнення нових форм взаємодії між суб'єктами суспільного розвитку, у результаті чого формуються нові соціальні інститути, які порушують усталену історичну логіку буття людства [12]. Р. Войтович вважає, що виникнення таких інститутів за характером їх функціонування цілком можна ідентифікувати як «глобальну кооперацію», яка передбачає налагодження глобального партнерства [13, с. 11].

Глобальне суспільство характеризує сукупність країн і народів, які пов'язані між собою на основі реалізації спільних потреб та інтересів. Відповідно до традиційного розуміння суспільства, яке відповідає таким основним критеріям, як стабільність, цілісність, саморозвиток, самоорганізація, наявність спеціальних цінностей і норм тощо, саме це визначає модель поведінки суб'єктів глобального простору. Це все свідчить про те, що сьогодні глобальне суспільство є такою формою соціальної організації, яка найбільш адекватно відповідає сучасним тенденціям світового розвитку, адже саме в його межах відбувається своєрідна форма стиснення географічних і міждержавних кордонів, у результаті чого вони швидше долаються та стають більш прозорими, прискорюється динаміка суспільного розвитку.

Саме в такому контексті розглядає глобальне суспільство У. Бек, розуміючи під ним створення мережі самопідтримуваних зв'язків і різних соціальних просторів як народження багатовимірної тканини взаємних переплетень та обов'язків, що утворюються за допомогою відповідних транснаціональних відносин [14]. На думку вченого, ці зв'язки й відносини дають «нову якість», проте при цьому залишається питання про те, чому саме зв'язки породжують таку незв'язаність. Таку суперечність ґенези суспільного розвитку в сучасному світі У. Бек позначає формулою «невзаємопов'язаного взаємозв'язку», діалектичність якої можна пояснити лише через розуміння сучасної структури суспільства.

Для з'ясування сутності глобального суспільства як нової можливої моделі сучасного світо-

устрою можна також використати формулу, запропоновану англійським дослідником Х. Буллом, розуміючи під цією сутністю «суспільство держав (або міжнародне суспільство), яке існує в тому разі, коли група держав, усвідомлюючи наявність у них спільних інтересів і спільних цінностей, формує суспільство, у межах якого у відносинах одного з одним вони вважають себе пов'язаними загальним набором правил, а також підтримують діяльність спільних інститутів» [15, с. 13].

Відповідно до цього глобальне суспільство є тією інституцією, яка трансформує певну систему відносин, а також забезпечує необхідне регулювання відносин між учасниками цієї системи. Це у свою чергу слугує методологічною умовою ототожнення певних транснаціональних утворень із певною моделлю глобального суспільства. Так, саме такої думки дотримується німецький філософ Ф. Тьонніс, відповідно до якої Європейський Союз є глобальним суспільством, оскільки об'єднує низку держав із їх спільними інтересами, стратегіями дій і перспектив розвитку та функціонує за правилами, які визнаються й поділяються всіма членами такого співтовариства. Тому, на думку вченого, Європейський Союз як особлива форма соціальної організації та підсистема міжнародних відносин являє собою особливий соціальний організм, де визначальним є, зокрема, культурний елемент [16].

Таким чином, глобальне суспільство як форма соціальної організації, яка найбільш адекватно відповідає змісту сучасної суспільно-політичної й економічної ситуації, забезпечує формування, розповсюдження та прискорення як формальних, так і неформальних правил та процедур, політичних парадигм і стилів, спільних вірувань та норм, які є основою прийняття відповідних державно-управлінських рішень, а пізніше визначають логіку внутрішньополітичного дискурсу в окремих країнах світу та особливості функціонування політичних та адміністративних структур. І тому є всі підстави вважати таку форму соціальної організації, як глобальне громадянське суспільство, можливою новою моделлю сучасного світоустрою.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Сміт Дж. Світове громадянське суспільство? Міжнародні громадські рухи та організації і соціальний капітал / Дж. Сміт // Незалежний культурологічний часопис «І». – 2001. – № 21. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ji.lviv.ua/n21texts/smith.htm>.
2. Кастельс М. Информационная эпоха: экономика, общество и культура / М. Кастельс ; пер. с англ. под науч. ред. О. Шкаратана. – М. : ГУ ВШЭ, 2000. – 608 с.

3. Кастельс М. Интернет-галактика. Міркування щодо Інтернету, бізнесу і суспільства / М. Кастельс. – К. : Ваклер, 2007. – 304 с.
4. Кастельс М. Становление общества сетевых структур / М. Кастельс // Новая постиндустриальная волна на Западе : [антология] / под ред. В. Иноземцева. – М. : Academia, 1999. – С. 492–505.
5. Зеленько Г. Інституціоналізація громадянського суспільства у постсоціалістичних країнах (на прикладі країн Вишеградської групи та України) : автореф. дис. ... докт. політ. наук : спец. 23.00.02 / Г. Зеленько ; Ін-т політ. і етнонац. дослідж. ім. І.Ф. Кураса НАН України. – К., 2007. – 32 с.
6. Сидоренко С. Соціальна адаптація людини в умовах глобального суспільства : автореф. дис. ... канд. філос. наук : спец. 09.00.03 / С. Сидоренко. – Запоріжжя, 2008. – 19 с.
7. Бек У. Что такое глобализация? Ошибки глобализма – ответы на глобализацию / У. Бек ; пер. с нем. А. Григорьева, В. Седелника ; общ. ред. и послесл. А. Филиппова. – М. : Прогресс-Традиция, 2001. – 304 с.
8. Бек У. Что такое глобализация? Ошибки глобализма – ответы на глобализацию / У. Бек ; пер. с нем. А. Григорьева, В. Седелника ; общ. ред. и послесл. А. Филиппова. – М. : Прогресс-Традиция, 2001. – 304 с.
9. Колодій А. Глобальне врядування / А. Колодій // Новітня політична лексика (неологізми, okazionalizmi та інші новотвори) / [І. Вдовичин, Л. Угрин, Г. Шипунов та ін.]; за заг. ред. Н. Хоми. – Львів : Новий світ-2000, 2015. – С. 69.
10. Палас Н. Транснаціональна модель демократії та її вплив на процеси глобального врядування в умовах сучасного світу / Н. Палас // Українська національна ідея: реалії та перспективи розвитку. – 2009. – Вип. 21. – С. 145–150.
11. Войтович Р. Глобальна інтеграція як нова форма суспільного розвитку / Р. Войтович // Збірник наукових праць Національної академії державного управління при Президентіві України. – 2010. – № 2. – С. 3–15.
12. Хайек Ф. Конституція свободи / Ф. Хайек. – М. : Новое изд-во, 2008. – 384 с.
13. Войтович Р. Глобальна інтеграція як нова форма суспільного розвитку / Р. Войтович // Збірник наукових праць Національної академії державного управління при Президентіві України. – 2010. – № 2. – С. 3–15.
14. Бек У. Что такое глобализация? Ошибки глобализма – ответы на глобализацию / У. Бек ; пер. с нем. А. Григорьева, В. Седелника ; общ. ред. и послесл. А. Филиппова. – М. : Прогресс-Традиция, 2001. – 304 с.
15. Bull H. The Anarchical Society. A Study of Order in World Politics / H. Bull. – New York : Columbia University Press, 1995. – 368 p.
16. Tonnies F. Community and Association / F. Tonnies. – New York : Harper and Row, 1993. – 511 p.